

Studijní shrnující text vyučujícího k 2. semináři OVp109 Občan a právo

Soukromé a veřejné právo – rozdíly mezi soukromým a veřejným právem, základní přehled a charakteristika právních odvětví soukromého a veřejného práva.

Úvod

V České republice je tradiční dělení práva na **soukromé** a **veřejné právo**. Toto rozlišování bylo známé už v římském právu (starověký Řím), jehož odrazy najdeme dodnes i v českém právu. Je známo **několik teorií tohoto dělení** – zájmová teorie, mocenská teorie, organická teorie a metoda právní regulace.

U **zájmové teorie**, jak název sám napovídá, je kritériem rozlišení zájem. Pokud jde o zájem osob (soukromý zájem), jedná se o soukromé právo; pokud jde o zájem státu (veřejný zájem), jedná se o věc spadající do veřejného práva. Teorie je známá také jako Ulpianova, což byl právník ve starověkém Římě. U **organické teorie**, opět jak lze dovodit z názvu, je kritériem rozlišení orgán. Pokud jedním z právních subjektů vystupuje orgán jako nositel veřejné moci, který rozhoduje o právech a povinnostech osob, jedná se o veřejné právo; pokud nikoliv, jedná se o právo soukromé. U **mocenské (nebo též subordinační) teorie** je kritériem rozlišení postavení osob. Pokud se osoby nachází v právním vztahu v rovném (souřadném) postavení, jde o soukromé právo; pokud se nachází v nerovném (nadřazeném) postavení, jde o právo veřejné. U **metody právní regulace** je kritériem rozlišení povaha a míra působení jednotlivých účastníků právního vztahu na jeho vznik, obsah či zánik. Tato metoda je využívána dnes.

Nutno podotknout, že hranice rozlišení toho, co spadá do soukromého a co do veřejného práva, není vždy jednoznačná a některá právní odvětví či právní vztahy je obtížné zařadit. Nicméně k oddělování se hlásí i občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., nejvýznamnější zákon v oblasti soukromého práva) ve svém prvním paragrafu – *"Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného."* Toto odlišování se nazývá také **právní dualismus**.

Rozdíly mezi soukromým a veřejným právem

Pro **veřejné právo** je typické **nerovné postavení subjektů** – to znamená, že subjekty si nejsou rovny, jeden subjekt (orgán veřejné moci) může jednostranně (autoritativně) ukládat práva a povinnosti druhému subjektu (osobám) a tento druhý subjekt se musí podřídit. Osoby si s orgánem tak nemohou ujednat práva a povinnosti podle svého (podle své vůle) jako v soukromém právu. Typické pro veřejné právo jsou tzv. **kogentní právní normy** – je potřeba dodržet přesně zákonem (právním předpisem) stanovená práva a povinnosti tak, jak jsou naformulovaná, není možné se od znění norem odchýlit.

Pro **soukromé právo** je typické **rovné postavení subjektů (osob)** – to znamená, že subjekty jsou si rovny, jeden nemůže jednostranně ukládat práva a povinnosti tomu druhému. **Rovnost je formální**, často ale dochází k tzv. **faktické nerovnosti**. Sami asi pocítíte následující rozdíl – při uzavírání nájemní smlouvy, jejímž předmětem je užívání bytu, si pronajímatel a nájemce do smlouvy mohou napsat, co chtějí, tj. upraví si práva a povinnosti podle svého, mohou se odchýlit od zákona (samozřejmě v mezích zákona). Pokud ale uzavíráte smlouvu s poskytovatelem energetických služeb (smlouva o službách dodávky elektřiny), tak dostanete smlouvu od tohoto poskytovatele prakticky hotovou a nemáte téměř žádnou možnost ji změnit – proto faktická nerovnost (byť teoreticky máte právo smlouvu měnit a dohodnout se s poskytovatelem na jiném znění). Nicméně, právo s těmito situacemi počítá a zákon Vás

pak jako slabší smluvní stranu více chrání – poskytuje Vám ochranu, kdyby poskytovatel jednal nepoctivě apod. Ale základním znakem soukromého práva je, že si osoby mohou jednat práva a povinnosti, nicméně jen v mezích zákona, nikoliv protizákonně. Hovoříme o tzv. **autonomii vůle smluvních stran**. Typické pro soukromé právo jsou tzv. **dispozitivní právní normy** – to jsou normy, které jsou "v dispozici stran" – jedná se o normy v zákoně (právním předpise), které si strany mohou pozměnit, poupravit či dokonce vyloučit. Platí pak to, co si strany ujednaly – pokud si neujednají nic, pak nastupují pravidla v zákoně, podle kterých strany postupují a kterými se řídí. V některých situacích jsou i v soukromém právu kogentní právní normy – tam, kde stát má zájem na přesném dodržování stanovených práv a povinností (například v oblasti vlastnického práva či rodinného práva).

Soukromé právo – právní odvětví

Do **soukromého práva** řadíme právní odvětví jako jsou občanské právo (hmotné), obchodní právo, pracovní právo, rodinné právo, dědické právo, právo duševního vlastnictví a mezinárodní právo soukromé.

Občanské právo hmotné upravuje zejména smlouvy, jak v obecné rovině, tak pak jednotlivé smluvní typy (kupní smlouva, darovací smlouva, nájemní smlouva atd.). Další velkou oblastí jsou tzv. delikty (tj. mimosmluvní závazky) a náhrada škody. Dále řeší například obecné otázky týkající se fyzických a právnických osob a zastoupení osob, upravuje náležitosti právního jednání a počítání času v soukromém právu, dále reguluje věci a věcná práva, kam řadíme vlastnické právo či sousedské spory. Součástí občanského práva je i **dědické právo** řešící otázky vztahující se k dědictví. Základním právním předpisem je **občanský zákoník**.

Rodinné právo je někdy uváděno jako součást občanského práva v širším slova smyslu, někdy je uváděno samostatně. Základní dvě oblasti, které řeší, jsou manželství (vznik, zánik, práva a povinnosti manželů) a vztahy mezi rodiči a dětmi (například otázka rodičovské odpovědnosti, výživného, ale i další způsoby péče o dítě jako jsou osvojení, poručenství, opatrovnictví, pěstounství atd.). Právní úprava je obsažena v **občanském zákoníku**. Výjimku tvoří úprava registrovaného partnerství, úpravu nalezneme v **zákoně o registrovaném partnerství**.

Obchodní právo upravuje několik oblastí, z nichž většina se řadí do soukromého práva, ale některé z nich mají přesahy i do veřejného práva (např. úprava hospodářské soutěže). Obchodní právo reguluje vztahy mezi podnikateli (obchodníky) – například když tito spolu uzavírají smlouvu, dále oblast obchodních korporací (například společnost s ručením omezením či akciová společnost), otázky nekalé a hospodářské soutěže. Právní úprava je více **roztříštěná**. Zatímco smlouvy, nekalá soutěž a obecná část korporací je upravena v **občanském zákoníku**, úprava konkrétních obchodních korporací je upravena v **zákoně o obchodních korporacích**, hospodářská soutěž je upravena v **zákoně o ochraně hospodářské soutěže**.

Na tomto místě je potřeba učinit poznámku pro lepší pochopení rozdílu mezi smlouvami, které spadají pod občanské právo a které pod obchodní právo. Pokud Vy, jako spotřebitel (zákazník) pro vlastní spotřebu si koupíte v obchodě například láhve alkoholu u obchodníka (v obchodě), bude Vaši kupní smlouvu upravovat občanské právo. Pokud si láhve alkoholu koupí podnikatel (obchodník) od jiného obchodníka za účelem např. dalšího prodeje, bude tuto kupní smlouvu upravovat obchodní právo.

Pracovní právo reguluje jednak tzv. individuální pracovní právo (vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, například vznik pracovního poměru, dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr, práva a povinnosti, zánik pracovního poměru), jednak tzv. kolektivní pracovní právo (například úprava odborových organizací). Právní normy nalezneme v **zákoníku práce**. Řadí se sem také úprava zaměstnanosti, tudíž vztahy mezi občany, zaměstnanci a úřady práce, příp. ministerstvem práce a sociálních věcí. Tato část má pak přesahy do veřejného práva. Právní normy nalezneme v **zákoně o zaměstnanosti**.

Právo duševního vlastnictví upravuje autorské právo a průmyslová práva typu ochranné známky, patenty, průmyslové a užité vzory, označení původu a zeměpisná označení. Není jeden předpis, ale úprava je v **celé řadě předpisů** (například autorský zákon, zákon o ochranných známkách, zákon o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích a další).

Mezinárodní právo soukromé je právní odvětví, které není mezinárodní v pravém slova smyslu, je vnitrostátní disciplínou. Upravuje vztahy soukromého práva s mezinárodním (zahraničním) prvkem. Řeší otázky, jakým právem se řídí daný právní vztah, u jakého soudu se bude řešit spor a otázku uznání a výkonu cizího soudního rozhodnutí. Specifikum je, že právní úprava není jen ve vnitrostátním právním předpise (**zákon o mezinárodním právu soukromém**), ale především v **předpisech Evropské unie** (unijní nařízení) a **mezinárodních smlouvách**.

Veřejné právo – právní odvětví

Do **veřejného práva** řadíme právní odvětví jako jsou ústavní právo, trestní právo, správní právo, finanční právo, právo životního prostředí, právo sociálního zabezpečení a všechna procesní práva (tedy i občanské právo procesní, protože zde vystupuje soud jako orgán veřejné moci ukládající jednostranné práva a povinnosti osobám, obdobně trestní právo procesní či správní právo procesní).

Ústavní právo řeší především otázky státovédné, tj. základní fungování státu – moc zákonodárná, výkonná a soudní, pokládá základy veřejné moci a její organizace, základy právního řádu, vztah mezi státem a právem. Řadí se sem také lidská práva či problematika státního občanství. Základním právním pramenem je **Ústava ČR** jako zákon nejvyšší právní síly, dále **Listina základních práv a svobod ČR** a řada **ústavních zákonů**.

Trestní právo určuje, co to je trestný čin a jakou sankci lze za trestný čin uložit (hmotné právo). Základní právní úpravou je **trestní zákoník**. V procesním právu upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (soud, státní zastupitelství, policejní orgán). Základní právní úpravou je **trestní řád**. Jsou zde i zvláštní zákony – pro děti a mládež (do 18 let) je určen **zákon o soudnictví ve věcech mládeže**, pro právnické osoby (například společnosti) je určen **zákon o trestní odpovědnosti právnických osob**.

Správní právo upravuje organizaci, výkon a fungování veřejné správy. Můžeme i zde rozlišit hmotnou a procesní část. Hmotné správní právo je obsaženo v celé **řadě předpisů** a zasahuje širokou oblast působnosti – od obecné části přes samotnou organizaci veřejné správy, obce a kraje, přes zvláštní oblasti typu stavební právo, dopravní právo, oblast matriky (osobní doklady), správa na úseku školství, zdravotnictví, kultura, živnostenské právo, cizinecké a azylové právo, bezpečnostní správa atd. Procesní právo zahrnuje jednak postup správních orgánů ve správním řízení (úprava ve **správním řádu**), jednak postup správních soudů (úprava v **soudním řádu správním**). Významnou oblastí, které řeší správní právo, jsou přestupky (**zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich**).

Finanční právo se oddělilo ze správního práva a stalo se z něj samostatné právní odvětví. Řeší vztahy mezi finančními orgány a osobami, ale také mezi státními a samosprávnými orgány. Řadíme sem problematiku daní, cel, poplatků, měny, ale také veřejné rozpočty (státní rozpočet, rozpočty obcí a krajů), státní fondy či finanční trhy. Finanční právo je také upraveno v **celé řadě předpisů**, významným předpisem v procesní oblasti je **daňový řád**.

Právo životního prostředí se také oddělilo ze správního práva. Řeší otázky související s životním prostředím – ochranu přírody a krajiny, ochranu vod, ovzduší, půdy a lesa, ale také chráněná zvířata a rostliny, dále například nakládání s odpady, chemickými látkami či horninami. Opět zde nemáme jeden předpis, ale celou řadu předpisů.

Právo sociálního zabezpečení je rovněž upraveno v řadě samostatných právních předpisech. Řeší otázky například nemocenského, zdravotního či důchodového pojištění a sociálních dávek.

Do veřejného práva řadíme také všechna **procesní právní odvětví**. Trestní právo procesní (trestní řád) a správní právo procesní (správní řád, soudní řád správní) již byly zmíněny. Patří sem ale i občanské

právo procesní, které upravuje postup civilních orgánů v civilních věcech (civilní řízení). Pro civilní řízení je základní právní úpravou **občanský soudní řád** pro tzv. sporná řízení a **zákon o zvláštních řízeních soudních** pro tzv. nesporná řízení.

Doplnění

S výše uvedenými právními předpisy souvisí pojem **kodifikace práva**. Tím se rozumí soustavný celek právních norem větší části právního řádu. Výsledkem je **kodex** (zákoník), tj. ucelený právní předpis, ve kterém jsou normy pro celé právní odvětví – v České republice máme jak kodifikovaná, tak nekodifikovaná právní odvětví. Kodifikováno do jednoho kodexu je velká část soukromého práva – občanský zákoník obsahuje úpravu občanského práva, rodinného práva, dědického práva, částečně také obchodního i pracovního práva. Příkladem nekodifikovaného právního odvětví je správní či finanční právo (není zde jeden kodex, ale celá řada předpisů).

Poslední poznámka směřuje k tzv. **mezinárodnímu právu**. Mezinárodním právem se má na mysli tzv. **mezinárodní právo veřejné**, které upravuje vztahy mezi státy navzájem, případně mezi státy a mezinárodními organizacemi. Spadá sem například mezinárodní ekonomické právo (měnové, finanční), mezinárodní ochrana lidských práv, mezinárodní trestní právo, mezinárodní ochrana investic či kosmické právo a právo mezinárodních vod. Tato oblast je upravena řadou **mezinárodních smluv** (dvoustranných a mnohostranných), okrajově pak **právními obyčejí**.

